

In memoriam Václava Morávka (1904–1942)

Odhalení pamětní desky brigádního generála v Olomouci

Jméno štábního kapitána Václava Morávka, nejmladšího příslušníka dnes již legendární protinacistické odbojové skupiny Tři králové (Balabán – Mašín – Morávek), je výrazně spjato s Prahou. Právě zde Morávek za války aktivně působil v odboji a kupříkladu v noci 20. prosince 1941 vyřadil z boje hned tři příslušníky pražské řídicí úřadovny Gestapa, kteří ho přišli zatknout. Přestože vážná zranění všichni tři gestapáci přežili, jeden z nich se do služby již vrátit nemohl. Vedoucí referátu III E, SS-Untersturmführer a kriminální komisař Dittmar Bingel (1913–1947) utrpěl vážný zásah do pravého ramene, následkem čehož mu ochrnula pravá ruka, kterou nedokázali vyléčit ani v prominentním lazaretě SS v Podolí...

V Praze 21. března 1942 Morávek také zemřel po přestřelce s dalšími příslušníky pražského Gestapa (zejména Oskarem Fleischerem a Karlem Kowalczykem). V prostoru tehdejšího parku poblíž střešovické vozovny a Pražného mostu, kde se zbraní v ruce padl, připomínal jeho odbojovou činnost skromný pomníček. Ten byl po úpravách tohoto místa souvisejících se stavbou tunelu Blanka doplněn o tři velké kameny symbolizující celou odbojovou skupinu a znovu slavnostně odhalen v říjnu 2014.

V Morávkově meziválečném životě však sehrála významnou úlohu ještě další dvě města. Nejprve jeho rodný Kolín, kde v roce 1923 maturoval na tehdejším státním reálném gymnáziu a kde byla v roce 2004 na budově dnešní obchodní akademie odhalena pamětní deska upomínající na jeho studijní léta. Druhým městem, ve kterém strávil dvanáct let svého krátkého života, byla Olomouc. Morávek sem přibyl v srpnu 1925 jako čerstvý absolvent vojenské akademie v nedalekých Hranicích na Moravě v hodnosti poručíka dělostřelectva a právě zde začal jeho služební život důstojníka z povolání. Celou profesní kariéru s malou přestávkou počátkem 30. let

Pamětní deska byla odhalena za přítomnosti uniformovaných členů ČsOL. V popředí dcera generála Mašína Zdena Mašínová a předseda olomoucké jednoty ČsOL plk. MVDr. Milan Žuffa-Kunč. Foto: Pavel Kreisinger

pak v Olomouci působil u dělostřeleckého pluku 107. Mnichovská krize ho zastihla jako velitele remontní baterie v hodnosti štábního kapitána. Pro úplnost dodejme, že právě v Olomouci se Morávek mohl seznámit se svým pozdějším spolubojovníkem pplk. Josefem Mašínem (1896–1942). Ten zde totiž v letech 1927–1928 působil jako velitel dělostřeleckého učiliště pro důstojníky v záloze a mimoto tady měl silné rodinné vazby – pocházela odsud jeho manželka Zdena Mašínová, roz. Nováková (1907–1956). Jiným možným můstkem napojení na pplk. Mašína mohla být i další osoba se silnou vazbou na Olomouc – škt. děl. Ctibor Novák (1902–1955), Mašínův švagr a Morávkův spolužák z vojenské akademie.

Přestože Václav Morávek prožil v Olomouci téměř třetinu svého předčasně skončeného života, neupomínala na jeho činnost až do dnešních dnů ve městě žádná hmotná památka. Tuto situaci se rozhodli napravit členové olomoucké jednoty Českoslo-

venské obce legionářské (ČsOL-Ol), z jejichž iniciativy i přispění vznikla myšlenka na odhalení pamětní desky tomuto hrdinovi protinacistického odboje. Při hledání vhodného místa podnikl člen ČsOL-Ol dr. Milan Vyhliř výzkum v olomouckém Státním okresním archivu, kde se podařilo dohledat Morávkovy policejní přihlášky. Z nich bylo zřejmé, že většinu svého olomouckého pobytu strávil v nájmu v samém centru města v činžovním domě v Šemberově ulici č. 2, zhruba dvě minuty chůze od nynějšího Dolního náměstí a necelých pět minut od budovy radnice.

Deska byla slavnostně odhalena při příležitosti 75. výročí Morávkova tragického úmrtí v březnu a zcela symbolicky také v den vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Slavnostní akt mohl proběhnout i díky vstřícnosti majitele nemovitosti v Šemberově ulici ve čtvrtek 16. března 2017 za účasti veřejnosti, armády a zástupců města. Úvodní slovo pronesl primátor města doc. Antonín Staněk, o pohled

historika se postaral náměstek primátora dr. Pavel Urbášek. Za ČSOL-Ol promluvil Tomáš Brenza, který upozornil na to, že hrdinů Morávka formátu je potřeba v každé době, i dnes. Slavnostního aktu se také zúčastnil vzácný host – dcera pplk. Josefa Mašina Zdena Mašinová mladší (nar. 1933).

O důstojnou atmosféru v průběhu celého aktu se postarali příslušníci Armády České republiky, dobový kolorit pak zajistili uniformovaní

členové klubu vojenské historie Pěší pluk 6. hanácký generála Janina, symbolizující Morávkovu službu v předmnichovské armádě. V neposlední řadě se akce zúčastnili také krojovaní členové Sokolské župy olomoucké – Smrčkovy.

Závěrem je třeba podotknout, že klíčové momenty z Morávka života, zejména jeho účast v domácím odboji, se již dočkaly seriózního historiografického zpracování. Monografie historika Viléma Čer-

máka s názvem *Muž proti okupaci*, která se zabývá životním osudem špkt. Václava Morávka, vyšla přibližně před deseti lety. Nicméně knihu vydalo malé plzeňské nakladatelství a patří již dávno k vyprodaným. Beze vsí pochybnosti by bylo vhodné při příležitosti dalšího Morávka výročí uvažovat o aktualizovaném vydání nebo minimálně o dotisku, kterého by se mohlo ujmout některé renomované nakladatelství.

Pavel Kreisinger

Děti Charty 77

Dne 7. 9. 1987 se pod legendou kontroly plnění volebního programu uskutečnil v Lipníku nad Bečvou celoměstský aktiv občanů zaměřený na politickou a občanskou diskreditaci ing. Hradílka Tomáše a jeho manželky. Zúčastnilo se 300 občanů. V souladu s plánem skrytých zpravodajsko-taktických opatření vystoupili v průběhu aktivu vybraní zástupci ze zaměstnání Hradílka a jeho manželky a další diskutující. Společně odsoudili postoje celé rodiny Hradílkovy.

Z hlášení StB

Česká televize před pár lety představila prostřednictvím dokumentárního filmu ženy, bez kterých by se Charta 77 neobešla. Redaktoři Českého rozhlasu teď tuto množinu rozšiřují a v pořadu *Děti Charty 77* představují potomky chartistů. Umožňují tak

svým posluchačům nahlédnout do života rodin, které byly pod stálým dohledem Státní bezpečnosti, byly obětmi perzekucí a šikany anebo se také v důsledku vykonstruovaných obvinění rozpadaly, neboť rodiče pobývali ve vazbě či věznicích. Potomci tak významných disidentských „rodů“, jako jsou Němcovi, Bendovi, Hradílkovi, Dienstbierovi, Placákovi či Paloušovi, vzpomínají na dětství a mládí strávené „ve stínu pendreku“. Na vztek, odhodlání a statečnost inspirované příkladem otce a matky, na dobrodružství, strach i drobná vítězství nad všemocnou politickou policií.

V sedmi dílech vyprávějí své příběhy Milena Jabůrková (roz. Grušová), Petr Placák, Martin Palouš, Simona Hradílková, Monika Arkai (Dienstbierová), Ondřej Němec a Marek Benda. Jak říká redaktorka dokumentu Ivana

Denčevová: *Záměrem bylo podívat se na dané události očima těch, kteří – s výjimkou Martina Palouše – byli dětmi různého věku, o ničem nerozhodli a důsledky se týkaly také jich.*

Uvedené příběhy rovněž jistým způsobem mapují různé skupiny chartistů: od spisovatelů, kteří se octli na indexu po roce 1968, přes „opozici proti opozici“ a mladé disidenty nastupující v 80. letech, filozofický okruh, křesťanské a undergroundové společenství až po venkov.

Redaktoři využívají materiálů Archivu bezpečnostních složek a mnozí z respondentů jsou profesně či jinak spojeni s Ústavem pro studium totalitních režimů.

Pořad běžel ve vysílání do konce února, můžete si ho ale stále poslechnout na webu Českého rozhlasu (<http://www.rozhlas.cz/plus/historie/>). red.

Ústav a Charta 77

U příležitosti 40. výročí Charty 77 připravil Ústav pro studium totalitních režimů (ÚSTR) několik akcí. Mediálně nejvýraznější se stalo hned 5. ledna 2017 odhalení dočasného pomníku v místě, kde byli 6. ledna 1977 zatčeni Václav Havel, Pavel Landovský a Ludvík Vaculík při odvážení petice jejím hlavním adresátům, tedy Federálnímu shromáždění, ČTK

a dalším. Došlo k tomu po dramatické automobilové honičce. Dočasný pomník byl pojat jako instalace, z níž je možné si odnést kopii textu prohlášení Charty 77. Symbolicky jsme tak v místě, kde režim začal násilně bránit zveřejnění této petice, chtěli dát příležitost jejímu neomezenému šíření. A také jsme chtěli upozornit na samotný text, který i po čtyřiceti

letech máme číst a znát. Instalace se setkala s úspěchem a texty musely být několikrát doplňovány.

Následujícího dne, 6. ledna 2017, byla na náměstí Václava Havla v Praze (u Národního divadla) zahájena putovní venkovní výstava Nemohli jsme mlčet. Mluví Charty 77. Výstava na šestnácti panelech obsahuje krátký úvod o občanské iniciativě Charta 77,

seznam jejich mluvčích a popis représí, jimž byli vystaveni ze strany Státní bezpečnosti. Dále následují medailonky třinácti vybraných mluvčích. Tímto výběrem, nutně jen omezeným, jsme se snažili ukázat různorodost mluvčích a tím také odkázat na jednu z klíčových vlastností Charty. Totiž že šlo o silné spojení lidí, kteří by k sobě za normálních okolností měli velice daleko – bývalí komunističtí funkcionáři, ale i jejich oběti z 50. let, intelektuálové, spisovatelé, katolíci i evangelíci, příznivci undergroundu i akademici, starší generace i mladí lidé. Jejich schopnost domluvit se na společném postupu navzdory zcela rozdílným východiskům je dodnes inspirativní. Výstava se přesunula na Vítězné náměstí a i odtud poputuje dále. V létě bude k vidění také na Slovensku.

Ve spolupráci s Českými centry a Ministerstvem zahraničních věcí

ČR vznikla rovněž putovní výstava o Chartě 77 pro zahraniční publikum. Pod názvem Evropané za železnou oponou seznamuje nejen s iniciativou Charta 77, idejemi jejího vzniku a způsobem fungování, ale ukazuje také vztahy chartistů k zahraničním partnerům či situace, kdy se vyjadřovali k zahraničním tématům. Představen je tak sám text výzvy či Nadace Charty 77 založená ve Švédsku, ale také eseje *Snění o Evropě* od Jiřího Dienstbiera. První prezentace výstavy proběhne v květnu 2017 ve Štrasburku u příležitosti zahájení předsednictví České republiky v Radě Evropy.

Chartě 77 je také věnován samostatný vzdělávací web, který bude spuštěn v květnu 2017. Web obsahuje řadu výukových materiálů pro učitele, které si mohou stáhnout a s příslušnými didaktickými pokyny je použít ve výuce. Web se věnuje nejen tématu Charty, ale také šířeji

tématu disidentů a opozice v období komunistické diktatury.

Za cenný příspěvek k výročí Charty 77 lze jistě považovat též chystanou publikaci Ladislava Kudrny a Františka Stárka *Kapela. Pozadí operace, která stvořila Chartu 77*. Publikace vyjde v koedici s nakladatelstvím Academia na podzim letošního roku.

K výročí Charty se vztahuje rovněž spolupráce s Židovským muzeem v Praze na výstavě *Labyrintem normalizace*. Židovská obec jako zrcadlo většinové společnosti, která měla vernisáž 5. dubna 2017 v Galerii Roberta Guttmanna. Výstava je výsledkem spolupráce, kterou ÚSTR a Židovské muzeum v Praze navázaly v loňském roce, kdy se k tomuto tématu v prostorech ÚSTRU konalo odborné kolokvium. Výstava *Labyrintem normalizace* potrvá do 28. ledna 2018.

Ondřej Matějka

Transport smrti Litoměřice–Velešín

Ve středu 25. ledna 2017 se konala vernisáž výstavy s názvem *Transport smrti Litoměřice–Velešín*. V prostorách zámku v Roztokách u Prahy ji představili ředitelé pořádajících institucí: Vojenského historického ústavu Praha (VHÚ), KZ-Gedenkstätte Flossenbürg a hostitelského Středočeského muzea. Vernisáže se zúčastnil i náměstek ministra obrany ČR ing. Tomáš Kuchta.

Spoluautorka Pavla Plachá promlouvala nejen o samotné výstavě, ale přivítala také nejvýznamnější hosty večera, některé z roztockých občanů, kteří tehdy pomáhali vězňům z transportu. Účastníci hojně navštívené vernisáže pak zhlédli i unikátní film natočený v Roztokách v dubnu 1945.

Výstava je umístěna v historickém podkroví zámku, jehož budova leží jen několik stovek metrů od roztockého nádraží. Tam na konci dubna 1945 zastavil transport sedmdesáti sedmi vagonů s asi 4500 vězni převáženými před postupující Rudou armádou z Litoměřic, z pobočky kon-

Vernisáže se zúčastnili i někteří z občanů, kteří se v dubnu 1945 podíleli na pomoci vězňům v Roztokách
Foto: Andrej Halada

centračního tábora Flossenbürg, na jih, do Bavorska. Vlak vyjel ve druhé polovině dubna. Zastavil se postupně v Lovosicích, Kralupech nad Vltavou, Roztokách u Prahy, Praze, Olbramovi-

cích a 8. května 1945 dojel do jihočeského Velešína. Mezi vězni byli Češi, Poláci, Rusové, Bělorusové, Rusíni, Francouzi, Belgičané, Židé, Holanďané, Italové, Slovinci i Němci. Během

cesty za sebou transport nechával stovky mrtvých vězňů: ubitých, zastřelených i zemřelých hladem a vyčerpáním. Průběh transportu ale byl přece jen specifický. Obyvatelé míst, kudy vlak projížděl, aktivně pomáhali vězňům jídlem, zdravotnickou péčí a také při četných útěcích do bezpečí. Tato pomoc stále vyžadovala odvahu, protože dozorcí transportu dlouho nepolevovali ve služební horlivosti.

Jednou ze zastávek transportu byly právě Roztoky, kam vlak dorazil 29. dubna 1945 v půl deváté večer. Zpráva o transportu se rychle rozšířila a díky vyjednávání místních železničářů a odbojářů s velitelem ostrahy mohli vězni dostat od místních občanů jídlo a pití. Nemocným a zraněným se dostalo ošetření nejen na místě, ale asi osmdesát těžce nemocných mohlo být převezeno do improvizovaného lazaretu v bývalém

městském chudobinci, a tak zachráněno. Více než tři sta vězňů s pomocí občanů dokonce z vlaku uprchlo do okolí, kde jim místní poskytli útočiště ve svých domovech. Vlak odjel z Roztok směrem na Prahu 30. dubna 1945 po čtvrté hodině odpolední.

Transport z Litoměřic do Velešína tedy byl z řady důvodů mimořádnou událostí, která neovlivnila jen životy vězňů, ale stala se i cennou ukázkou solidarity a odvahy civilních obyvatel. V tomto smyslu se také výstava o transportu stává mimořádným svědectvím o době a lidech.

Výstava na dvanácti panelech přibližuje texty i četnými unikátními fotografiemi nejen vlastní transport, ale uvádí také do širšího kontextu události a tématu nacistické perzekuce. Panely přibližují rovněž tematiku pohřbívání obětí, poválečného vyšetřování, pátrání po identitě zemřelých

v transportu a tristní výsledek snah o potrestání viníků utrpení tisíců nevinných lidí.

Autoři Pavla Plachá (ÚSTR) a Jiří Plachý (VHÚ) shromáždili a systematicky zpracovali množství dokumentace z řady archivních zdrojů v ČR a v SRN či od soukromých osob a zachytili i svědectví pamětníků. Výstava bude v květnu v německé verzi instalována v Památníku koncentračního tábora Flossenbürg. Díky své široké tematické koncepci bude v následujících měsících předvedena veřejnosti v Evropském domě v Plzni, v Olbramovicích, v Muzeu národního útlaku a odboje v Panenských Břežanech, ve Státním oblastním archivu Litoměřice, v Muzeu Lovosice a Muzeu Velešín, tedy často místech, kudy transport smrti Litoměřice-Velešín projížděl.

Prokop Tomek

Mezinárodní workshop

K projektu databáze a dokumentace československých obětí nacistického justičního aparátu

Ústav pro studium totalitních režimů pořádal 9. února 2017 mezinárodní workshop, jehož tématem byly československé oběti nacistického justičního aparátu, konkrétně osoby popravené v době nacionálního socialismu na základě rozhodnutí německých civilních a vojenských soudů. Měl Ústav poskytnout platformu pro plánovaný projekt dokumentace a databáze těchto osob. Připravován byl ve spolupráci s dr. Birgit Sack z drážďanského Památníku Münchner Platz, kde již řadu let probíhá systematická dokumentace lidí, kteří přišli v období nacionálního socialismu o život na místním popravišti. Podle aktuálních výzkumů mezi nimi bylo 845 Čechů podle národnosti, Češi tak tvořili převážnou většinu všech popravených (z celkem 1085).

Pozvání přijali zástupci České republiky, Německa, Polska a Rakouska. Dr. Birgit Sack představila výsledky a metody výzkumu českých obětí v rámci své instituce. PhDr. Aleš Kýr z Kabinetu dokumentace a historie

Vězeňské služby ČR seznámil přítomné se stavem dokumentace osob popravených během německé okupace v Praze na Pankráci. Dr. Ursula Schwarz z Dokumentačního archivu rakouského odboje ve Vídni (DÖW) prezentovala metodicky i obsahově velmi pokročilý způsob zpracování materiálů k osobám popraveným ve Vídni, kde též ztratila život řada Čechoslováků a např. i někteří příslušníci české menšiny. Dr. Andreas Eichmüller z Dokumentačního centra nacionálního socialismu (NS-Dokumentationszentrum) v Mnichově informoval o pramenech, které byly základem pro databázi osob popravených v trestnici München-Stadelheim, kterou centrum disponuje. Lars Skowronski, M.A., z Památníku Roter Ochse Halle/Saale referoval o historii věznic a o popravišti, které se na tomto místě nacházelo od roku 1942. Zmínil také aktuální výzkumný projekt památníku, jenž se týká historie říšského válečného soudu (Reichskriegsgericht), který

odsoudil k trestu smrti mimo jiné i některé Čechoslováky. PhDr. Jan Břečka z Moravského zemského muzea nastínil možnosti dohledávání informací v moravských archivech a upozornil na dokumentační práci již zesnulého bývalého vězně JUDr. Františka Vaška. Lisa Quaeschning, M.A., z Památníku káznice Brandenburg-Görden představila databázi popravených na tomto místě. Dr. Dariusz Dąbrowski z Vratislavi se ve svém příspěvku soustředil na relevantní archivní fondy v polských institucích a o své zkušenosti z výzkumu perzekuce Čechů za nacismu se podělil Dr. Andrzej Kurek z polského Opole.

Ve druhém bloku workshopu se diskutovalo o metodických otázkách projektu. Šlo hlavně o vymezení okruhu osob, které mají být do databáze zahrnuty (především ve vztahu k problému státní příslušnosti a národnosti), a konkrétních znaků, jež mají být během dokumentace sledovány a následně vyhodnoceny.

Pavla Plachá